

Ülev ei Kivisildniku luules. Üks lugemisviis*Leo Luks*

Mõne aasta eest väljendas Tiit Hennoste kirjutises uue sajandi eesti kirjandusest oma kimbatust: „Kivisildnik on permanentnes revolutsioonilises situatsioonis, kuigi tema puhul pole alati selge, mis kihid ei saa ja mis kihid ei taha elada endist viisi” (Hennoste 2006: 1395). Hennoste leiab siiski paar iseloomustavat lauset Kivisildniku luulekogu „Päike, mida sa õhtul teed” kohta, kuid lõpetab seejärel: „Edasine on terror ja horror” (samas).

Käesolevat artiklit võib pidada visandlikuks katseks avada mainitud terrori ja horrori esteetilist kogemist. Kui läheneda Kivisildniku luulele taotlusega mõista, mille nimel autor-subjekt kõneleb – teisisõnu, mis on teose moraal –, siis me ei jõua kuhugi, tõlgitsus luhtub. Ent see oleks mugav ja välistav luhtumine: kuna Kivisildniku luules pole tabatavat moraali ega ilu, järelikult ei saa seda liigitada kaunite kunstide valda. Nõustun antud tõdemusega, kuid mitte selleks, et Kivisildnikku välistada. Minu tõlgitsuse eesmärk on jõuda mugavast välistamisest kohutavasse kimbatusse. Tõlgitsuse alustuseks haaran õlekõrrena lausest Hasso Krulli teravapilgulises arvustuses, kus ta omistab Kivisildnikule „silmapaistva tõrjutu” staatuse, toob esile tema luule ainulaadsuse ning seejärel lausub: „Tegemist pole ju luule ega kunstiga tavalises mõttes (kui seda just ei taanda Kanti esteetika „ülevale”)” (Krull 2000: 128). Just ülevuse esteetika mõisteline raamistik võimaldab minu hinnangul Kivisildniku luule raskust teoreetiliselt välja kanda.

Ometi ei ole järgnev uurimus kantiaanlik reduktsioon. Lähtun pigem Jean-François Lyotardi ülevusekontseptsioonist, omades ka selle suhtes mõningast kriitilist distantsi. Artikli esimeses kahes alapeatükis tutvustan oma lähenemisviisi ja luulemõistmist. Kolmandas alapeatükis näitan, et ülevustundes sisaldub alati negatiivsus, mis seisneb esituse luhtumises. Neljandas alapeatükis süvendan eelneva teesi ontoloogilisi implikatsioone. Seejärel jõuan luule enda vaatluseni, tuues esile võimalusi, kuidas luule negatiivsus tekitab ülevust. Jõuan järeldusele, et Kivisildniku luules on domineerivaks ülevust tekitavaks kujundiks hävitus. Artikkel on teoreetilise kallakuga, luulevaatlused visandlikud – üritan ennekõike töötada välja raamistikku luule võimalikuks süvatõlgenduseks tulevikus.

Lähenemisviisist

Minu lähenemisviis on kogemuslik. Pooldan üldjoontes kantiaanlikku seisukohta, mille järgi saab rääkida üksnes ülevusekogemusest, kuid pole võimalik metafüüsiliselt haarata ülevust ennast kui müstilist objekti. Kuna jagan Lääne moodsas mõtlemises domineerivat skepsist universaalse subjektifilosoofia võimaluste suhtes, siis tuleb öelda, et ka ülevuskogemust pole võimalik struktuurielementideks lõplikult lahti võtta. Minu veendumuse kohaselt eelneb luulest saadud vahetu kogemus mis tahes tõlgendusele, viimane on alati midagi

lihtsamat kui luule. Ülevus on seega tagantjärele leitud kontseptsioon esmase luulekogemuse kirjeldamiseks. Ülevuse mõiste ei ole ainuvõimalik tõlgendusalus, võib leida perekondlikke sarnasusi ülevuse mõiste ning teiste teoreetiliste metafooride vahel, nagu Maurice Blanchot' *kirjanduslikkuse ruum*, Roland Barthesi *naudingutekst* või Jaan Unduski *müstiline keel*.

Kui ülevus on kogemuslik fenomen ning uurimisobjektiks on Kivisildniku tekstid, siis tuleb siinse uurimuse põhifookuseks nimetada teksti-lugeja seost. Kuna ma ei nõustu seisukohaga, mille järgi teksti grammatilised või muud struktuurielemendid tingivad tekstide ühtmoodi kogemist, siis võib minu lähenemisviisi lugemisele nimetada fenomenoloogiliseks. Nagu ütleb Wolfgang Iser: teos tekib teksti ja lugeja ühildumise tulemusena ning see seos jääb täpselt defineerimatuks, virtuaalseks (Iser 1990: 2091). Sellel positsioonil püsimine eeldab mõistagi kogejat, mingisugust lugejat kui subjekti – selles küsimuses jään naiivse ilmsuse positsioonile, lootmata subjektiivsust rahuldavalt määratleda. Teksti kogemine on hermeneutiline protsess, kus mängivad kaasa lugeja eelintentsioonid (samal, 2095), mis võivad mõistagi pärineda ka teoreetilisest kirjandusest.

Krull esitab Peeter Sauteri loomingu tõlgendades mõned tekstikatkendid ning tõdeb seejärel: „See demüstifikatsiooni vahenditega loodud mõistatus tekitab teatava ülevuse” (Krull 2000a: 97). Tuleb öelda, et ülevuse teooria eeldab teatud esteetilise kogemuse eelnevust analüüsile. Siiski ei ole ma heuristiliselt täiesti pessimistlik, vaid arvan, et minu lugemisviis võib olla juhatav nendele, kes pole mõnd lugemismalli lõplikult omaks võtnud, tunnevad Kivisildniku luule ees hirmu ja imestust, on hermeneutiliselt väljendudes vastuvõtlikud teksti „teistsugusele” (Gadamer 1997: 188).

Luule piiritlus

Piiritõmbamine luule ja proosa vahele on teema, millesse on kerge uppuda, kuid ometi ei võimalda tänane teoreetiline situatsioon meil jääda pühasse lihtsameelsusse ning võtta luule mõistet primitiivina. Loodetavasti selgitab järgnev luule piiritlus, miks just luule kogemine on sagedane ülevustunde tekitaja.

Luule piiritlemisest on kokkuvõtlikult kirjutanud Rein Raud (1999). Raud toob esile tunnetuskeskse (luule kui erilist liiki, traditsiooniliselt religioosse tunnetuse väljendus), grammatikakeskse (luule kui eriline viis keelega ümber käia) ja sotsiotsentristliku lähenemise luule defineerimisel ning jõuab järelduseni, et luule määratlemisel tuleb kasutada kõike kolme vaatepunkti (Raud 1999: 76). Nõustun Rauaga, et eraldivõetuna ei saa ükski lähenemisviis olla luule defineerimiseks piisav, kuid olles ennast enne positsioneerinud fenomenoloogiasse, täpsustan nüüd, et minu luulemõistmise dominandiks on tunnetuskesksus.¹

¹ Seda seisukohta olen Uku Masingule ja Jaan Kaplinskile toetudes kaitsnud ka varem (Luks 2006: 76–77).

Kuidas kirjeldada luulet erilist laadi tunnetusliku seisundi väljendusena? Siinkohal laenan kirjelduskeele luuletavalt mõtlejalalt Blanchot'lt. Essees „Kirjandus ja õigus surmale” (Blanchot 1999) eristab ta kirjanduse kahte nõlva; mõjukas kirjandusfilosoof Simon Critchley nimetab hiljem seda esseed analüüsidest neid nõlvu proosaks ja luuleks (Critchley 2002: 71). Kirjanduse esimese nõlva ehk proosa alla võib Blanchot' järgi paigutada vormist sõltumata kogu fabuleeriva fiktsioonilooma, kirjanduse kui narratiivi, maailma loomise – ilma mingi kohustusliku mimeesi-seoseta „tegeliku maailmaga”. Seda tüüpi kirjanduse arhetüübiks on romaan (Miller 2002: 72). Kirjanduse teise nõlva (Blanchot 1999: 386) ehk luule puhul² räägime keele hüpoteetilisest müstilisest funktsioonist, väljendamast *teisest*, mida luuletaja üha üritab nimetada. Seda nõlva võib Blanchot' terminites tema kuulsaima esse järgi nimetada ka *kirjanduslikkuse ruumiks* (Blanchot 1982). Kirjanduslikkuse ruum on maailma vaikus, mis tõukab meid (s.t lugejat) väljaspoolsusse, eksituse lõputusse migratsiooni (Blanchot 1982: 244), ruum, mis asub väljaspool ennast (samas, 142). Luulekeel keeldub tähistamisest, ta ei huvitu maailmast, vaid keelest: millised oleksid asjad-olendid, kui poleks maailma (Blanchot 1999: 388). Siin saavad sõnad tugevamaks oma tähendusest (samas, 390), keel keeldub midagi esindamast-väljendamast, ta *on* (samas, 384). Märkamatuks oleme selle kujundi kaudu jõudnud nii ülevuskogemuse kui ka eituse-hävituse kaudse nimetamiseni.

Selline luule kontseptsioon ei ole mõistagi definitsioon, vaid suundumuse kirjeldus. Pääsemine täielikult kirjanduse teisele nõlvale oleks *poesie pure*, müstiline utopia. Blanchot mõistab seda ja väidab, et kirjandus jääb alatiseks võnkuma oma kahe nõlva vahele (Blanchot 1999: 388). Kuna lugemiskogemuse eelintentsioonides mängivad kaasa argielu seosed, on kirjanduse esimene nõlv oluline kultuurilise tunnetuse kujundaja – kirjanikud teevad asjad uueks (Rorty 1999: 37)³, luues ilu. Kuid siinses artiklis keskendun ülevusele ja kirjanduse teisele nõlvale. Toodud eristuse raames ilmneb ka see, et ükski teoreetiline tõlgendus ei suuda luulet n-õ ära seletada mitte niivõrd seetõttu, et erinevate tõlgenduste võimalikkuse väli on lõputu, vaid ennekõike sellepärast, et teooria suundumus tähenduslikkuse ja luule suundumus tähendussetusse on täiesti vastandlikud. Võiks öelda, et teooria luubi all saab luulest proosa.

2 Critchley tõlgenduse järgi; Blanchot ise kasutab selle nõlva iseloomustamiseks pigem terminit *récit* (Miller 2002: 73).

3 Pooldan nagu Richard Rortygi seisukohta, et maailma loomise-struktureerimise seisukohalt pole põhimõttelist erinevust kirjanduslike tekstide ja teadustekstide vahel. Seda seisukohta võiks nimetada radikaalseks instrumentalsmiks. Mõistagi erinevad eriti loodusteaduslikud tekstid kirjandusest grammatiliselt ning tänaseni käibib Lääne ühiskondades paraku ka sotsiaalses mõttes oluline normatiivne eristus teadus- ja kirjandustekstide vahel. Mina sellist eristust ei poolda, selle mõttekäigu lühiversiooni vt Luks 2008, pikem ingliskeelne artikkel on ilmunas.

Ülevus lausumise luhtumises

Eelmises alapeatükis piiritlesin Blanchot' abil luule keelena, mis on seotud väljendamatu teisega. Seda mõtet võib väljendada ka nii, et luules tuleb esile lausumise ja vaikuse olemuslik seos. Just sellele seosele keskendub tänaseks juba klassikaliseks saanud Unduski uurimus „Maagiline müstiline keel” (Undusk 1998), kus rõhutatakse ka luule erilist rolli väljendamatu piiramisel: „Just luule oma laias mõistemahus on vaikusega ihulähedases ühenduses, mistõttu teda võib käsitada kui keelelise vaikuse loomet” (samas, 69). Unduski mõttekäike tihendas ja edasiarendavas artiklis väidavad Jaak Tomberg ja Jüri Lipping, et lausumine on igal juhul luhtumine (Tomberg, Lipping 2006: 12), niipea kui midagi öeldakse, kangastub lausumises kõik muu, kõik, mis ütlemata jäi (samas). Toodud mõttekäik viitab Jacques Derridale ja Emmanuel Levinasile ning öeldu mõte pole selles, et tulekski pidada pühalikku vaikust. Mainitakse ka, et selline tung vaikuse/väljaspoole suunas, Unduski terminoloogias *keelelise substantsi* suunas, on kunstilise teksti peamine põhipunkt ja eesmärk (samas, 14, viitega Undusk 1998: 68, 70). Nõustun mõttekäiguga vähemalt sel määral, et see on nii kirjanduse teise nõlva puhul. Mõistagi on säärane keeleteksemus eba-argine, eelneva mõistepiiritlese raames luuleline. Neid mõtteid heietades oleme viimaks jõudnud ülevuse mõiste juurde.

Ülevuse mõiste erinevatest tõlgendustest on kirjutatud eraldi uurimusi (nt Shaw 2006) ning artikli maht ei võimalda neid kõiki käsitleda. Võtame lähtekohaks Kanti klassikalise käsitluse, põhjendades sellist algpunkti nii, et Kanti-eelsed *ülevuse enda* käsitlused jäävad liialt metafüüsiliseks, eeldavad filosoofiliselt liiga paljut. Kanti käsitlust ülevustundest võib iseloomustada just nimelt luhtumise kaudu. Lühidalt öeldes on ülevus Kantil kujutlusvõime luhtumine, mis tekitab kriisi subjektiivsuse sees (vt Lyotard 1994: 24–25). Kanti subjekti-filosoofia järgi saab mõistus (mis erineb Kantil meelelisi kaemusi organiseerivast arust) mõelda aprioorseid, kogematuid ideid, nagu absoluut, igavik, maailm, kuid me ei suuda neid kujutleda ega ühelgi muul viisil esitada. See esitamatus äratundmine, luhtumine tekitabki ülevustunde, kus on koos kannatus (luhtumisest) ja mõnu (*Lust*). Miks tekib mõnu? Kant seletab mõnu tekkimist negatiivse esituse kaudu, mille mõistmiseks sobiks Lyotardi Kanti-refereering lõpmatuse idee näitel: „tühi „abstraktsioon”, mida kujutlusvõime tunneb lõpmatuse (veel ühe esitamatu) esitamise otsingul, on ise kui üks lõpmatuse esitus, tema „negatiivne esitus” (Lyotard 2000: 1426–1427). Ehk lihtsamalt öeldes: kuigi ideid ei saa esitada, saab neid mõistuse abil mõelda, see äratundmine ongi ülevuse mõnu allikaks.⁴

Mul ei ole plaanis Kanti seletuse juures pidama jääda, kogu see teooria eeldab Kanti subjekti-filosoofia tõeseks tunnistamist koos seal välja pakutud subjekti fakultetidega. Ülevuskontseptsiooni juures on tõlgendajad (sh Lyotard 1994: 152–156) näinud Kanti filosoofia rabadat silda asjade-meie-jaoks ning asjade-iseeneses, *noumen*'ite vahel. Tõlgime

4 Mehhanismi pikemat kirjeldust vt ka Annus 2003: 161–162.

selle siinsesse konteksti: ülevustunne on väljaspoolsuse, teise esitamise luhtumise tunne, võimatus lausuda.

Mida olulist lisab Kanti analüüsile Lyotard? Ta korjab üles esitamatus juhtmotiivi ja võimendab seda, kaugenedes samas Kanti subjektifilosoofia küsitavast skeemist. Lyotard väidab, et ülevuse esteetikas leiavad modernne kunst (ja kirjandus) oma valdkonna (Lyotard 2000: 1425). Moodsa kunsti eesmärk on taandada reaalsust, näidata, et on midagi, mida saab ette kujutada ja mida ei saa näha (samas, 1426). Kuid erinevalt Kanti skeemist ei pruugi see *miski* enam olla mõistusidee, vaid mis tahes: *X*, *nimetu*, *väljaspoolne* jne. Seda teisendust ebamäärasusse saan skeptikuna ainult pooldada. Eespool esitatud Kanti negatiivse esituse näite põhjal väidab Lyotard, et moodne kunst püüdleb samuti negatiivse esituse suunas, vältides figuratsiooni ja kujutamist (samas, 1427). Lyotard eristab samas tekstis nostalgilist modernset kunsti, mis ei keskendu loo jutustamisele, vaid puuduolevale sisule (näiteks Marcel Proust), ning postmodernset kunsti, mille strateegiaks on otsida esitamatu esituse vormis endas, keeldumine tuntud vormide järgimise kohustusest (näiteks James Joyce) (samas, 1429). Just viimati mainitud omaduste tõttu on minu hinnangul õigustatud nimetada Kivisildniku luulet postmodernseks.

Ontoloogiline ekskurs: ülev ei(miski)

Kuna ma ei lähtu ülevas luules leiduva negatiivsuse tõlgendamisel kindlast eitavast autori-subjektist, siis oleks viimane aeg küsida: kuidas on lood selle ei(miski)ga keelduvas luules? Olen juba praeguseks jõudnud arutlusega olukorda, mis eitusest tulvil: lausumise olemuslik luhtumine, mis käändub postmodernse kunsti puhul vormitusse (Kanti *Un-form*) ehk luule puhul lausumise faktilisse luhtumisse, lagunemisse. Järgneval ontoloogilisel ekskursil on minu uurimistöös keskne koht.

Kanti filosoofia kontekstis võib negatiivsuse sekundaarsust mõista, kuna ülevustunne tekib tal mõistuse ja kujutlusvõime kui subjektiivsuse fakulteetide konfliktina, mis seisneb põhimõtteliselt mõeldavate ideede kujutlemise-esitamise võimatuses. Asi pole siin selles, et Kanti enda näited on suunatud absoluudi, suurima kujuteldamatu suunas⁵. Me võiksime rakendada kujutlusvõimet ka vähendamise suunas, saades tühjuse või eimiski idee⁶. Ma ei näe põhjust, miks ka see idee ei võiks tekitada ülevust, vt nt Koguja „Tühisuste tühisust”

5 Olgu mainitud, et ka mõiste *ülev* on eesti tavakeeles omandanud ennekõike just 'kõrgendatud, pidulikkuse' tähenduse (vt ÕS 2006: 1131). Siinses artiklis kaugenetakse sellest tähendusest ning rõhutatakse ülevuse ei-lisust (see ei tähenda, nagu oleks siinne filosoofiline *ülevus* sootuks teine mõiste kui tavakeele *ülevus*; eks taheta ju tavakeeles mõiste *ülevus* kaudu rõhutada tunde väljendamatu kõrgust). Üks võimalik pruuk oleks asendada siinses kontekstis termin *ülevus* võõrsõnaga *subliimsus*, kuid selline eristus oleks liiga kunstlik ning pealegi on mitmes ilmunud tõlkes (Lyotard 2000, Žižek 2003) kasutatud siinsele kontekstile lähedasel moel tõlkevastena just sõna *ülevus*.

6 Tühjus täidab religioossetes keelesüsteemides sageli absoluudiga sarnast pühaduse funktsiooni.

(Kg: 2). Oluline on siin muu: mis tahes idee on antud mõistusele objektina, miskina, seega jääb ka eimiski idee (ei)Miskiks. N-ö tõeline eimiski, Kanti *nihil negativum* ehk tühi objekt ilma mõisteta (*Un-ding*) jääb Kanti kriitilise filosoofia haardest väljapoole (Lyotard 2002: 24).

Mida uut annab meile Lyotardi ülevuse analüüs? Lyotard ei jää püsima Kanti subjekti-filosoofia raamidesse, vaid võtab vaatluse alla esitamatusse enda kui kunstis ilmneva protsessi. Esseekogus „Ebainimlik” vaatleb Lyotard ülevust põhiliselt maalikunsti näidete varal. Vormi lagunemise kaudu hakkavad maalid esitama sündmusi (Lyotard 1991: 83), kus pole enam peaaegu midagi konsumeerida, toimub ülevust tekitav lagunemine värviks ja tämbriks (muusikas). Kirjanduse puhul oleks vormitu aines sõnad ise enne mõtet (samas, 142). Ometi ei suundu Lyotardil see lagunemine eimiskisse. Lyotard rõhutab Kanti tõlgendades, et ülevustunnet käivitav negatiivne esitus ei esita eimiskit (Lyotard 1994: 151), ning lähtub nii enda kunstifilosoofilistes kui ka laiemalt ontoloogilistes mõtisklustes eeldusest, et alati juhtub midagi (Lyotard kasutab Martin Heideggeri terminit *Ereignis*). Teoses „The Differend” (1983, „Lahknevus”) postuleerib Lyotard kõikehõlmava fraasi-universumi (mis sisaldab ka žeste jne), väites, et ka vaikus on fraas (Lyotard 1988: 70). Kommentaatorid on rõhutanud, et selles otsustuses sisaldub Lyotardi Levinasilt laenatud suundumus eetikasse: miski juhtub alati – *il y a*⁷ (Slocumb 2006: 59, 66; Aykesworth 2002: 93).

Siiski ei väldi Lyotard eimiski-temaatikat täiel määral ning seda on tähele pandud. Mõjukas kriitik Rodolphe Gasché jõuab järeldusele, mida ma jagan, et Lyotardi ülevuskontseptsiooni puhul peaks loobuma esteetilistest kategooriatest ontoloogiliste kasuks (Gasché 2001: 127–128). Gasché analüüsi järgi segunevad ülevustundes imestus, et miski ilmub (kui puhas juhtumine, *Ereignis*), ning ängistus eimiski ähvardusest, et võimatu, eimiski saab võimalikuks (Lyotard 1988: 79). Esitamatuses, mis tekitab ülevust, on sees olematuse kui viimase fraasi võimalus (vt Gasché 2001: 121–122). Juhtumise järjepidevus ei ole tagatud, kahe infokillu vahel „juhtub eimidagi” (Lyotard 1991: 105–106). Iga fraas (mis ei pea olema keeleline) implitseerib eimiski kuristiku (Gasché 2001: 118). Ülevusega kaasnev hirm viib Lyotardi järgi mõtlemise viimase piirini, limiidini (Lyotard 1994: 150), kus varitseb subjektiivsuse koost lagunemise oht (samas, 151).

Nagu eelnevast selgub, ei ole eimiskit võimalik minema peletada, ta asub ülevustundes ähvardava ängistava võimalikkusena. Nüüd liigume Heideggeri abil võimalikkusest tegelikkuseni. 1929. aasta ettekandes „Mis on metafüüsika” kõneleb Heidegger eimiski vahetu kogemise võimalusest ängistuses (*Angst*). Mulle tundub, et Lyotardi fraasi-universumi teooria on kõnealusest ettekandest oluliselt mõjutatud. Heidegger kirjeldab selles tekstis totaalse

7 Levinasi mõiste *il y a* pikemat seletust vt Esclas 2009: 298–301. *Il y a* hirmuäratavas kogemuses kaob mis tahes olev, millele keskenduda. Seda totaalse ahastuse seisundit tõlgendavad Heidegger ja Levinas erinevalt: Heideggeri jaoks on tegemist eimiski kogemisega, Levinasi jaoks jääb alati umbmäärane *midagi*, olemisest ei ole väljapääsu (vt Esclas 2009: 300).

objektitu ängistuse seisundit, mille käigus libiseb käest nii oleva tervik kui ka meie ise libise endale käest (s.t eneseteadvus laguneb ajuti). Ängistus avab eimiski – seda avatust saab mõista ja nimetada ainult tagantjärele, siis, kui äng haihtub (Heidegger 1978: 112). Väidan, et Heidegger kirjeldab siin ülevuse kogemist ehk teistpidi öeldes: kunsti kogemisel tekkiv ülevustunne sisaldab eneseteadvust murendavat ängistust.

Heideggeri mõttekäiku tuleks siiski veidi täpsustada. Ma ei taha väita, et Heideggeri kaudu saaksime teha mõtlemise teemaks eimiski kui objekti, mõistusidee – kuigi Heideggeri varase perioodi teoseid võib säärases valguses lugeda. *Käände (Kehre)* järgselt kõneleb Heidegger olemisest vaid kui *isenemisest (Ereignis)*, s.t protsessuaalselt – sama teeb ka Lyotard. Pidades silmas olemise-eimiski identsust Heideggeril (1977: 85 jj), tuleb meil mõelda hüpoteetilisest eimiskist kui protsessist, mis *ei-b (nichtet)*. Kogu selle analüüsi mõte oli võtta tõsiselt Heideggeri väidet, et (protsessina mõistetud) eimiski on algupärasem kui ei ning eitamine⁸ (Heidegger 1978: 108). Loobun protsessuaalsuse rõhutamiseks edasises analüüsis eimiski mõistest ja räägin *ei-st* ning *ei-misest*. Just *ei* ülevus on järgneva Kivisildniku luule vaatluse juhtmotiiv, ontoloogilise ekskursiga tahtsin kaugeneda käibivast arusaamast, et *ei* on alati vaid ühe kindla subjekti tahteakt, eitamine.

Luule *ei-mise* viisid

Selles alapeatükis esitan lühiülevaate viisidest, kuidas tuleb *ei* luulesse. Kuna ülevaate lähtekohaks on lugemiskogemus, ei pretendeeri esitatav tüpoloogiale täielikkusele. Tegemist on konspektiivse raamistikuga, mis vajab pikemat lahtikirjutamist eraldi artiklis. Samuti tuleb silmas pidada, et analüüs tugineb mõningate eranditega just Kivisildniku luule lugemise kogemusele, teiste luuletajate sissetoomine võib avada täiendavaid *ei-mise* viise.

Eelnev teoreetiline analüüs avas juurdepääsutee *ei-le* ülevustunde kaudu. Järgneva vaatlusega ei taha ma väita, nagu oleks *ei-mine* ainus võimalik ülevustunde tekitaja. Nagu nägime Kanti käsitlusest, võib ülevustunnet tekitada ka n-ö positiivses võtmes, proovides kunstis esitada esitamatu absoluuti ilusate kujundite ülikülluse kaudu. Kuid meenutame, et ülevustundes sisaldub alati luhtumine, kujutlusvõime jõuab viimse piirini ega suuda (Kanti puhul) absoluuti esitada. Seega julgen väita: ülevustundes mängib *ei* alati kaasa, isegi kui tunnetaja seda ei märka.

Ei-lise luule täpne piiritlemine pole võimalik juba seetõttu, et ülevustunde tekkimine on tunnetuslik nähtus, mida ei saa kausaalselt tuletada teksti grammatilistest või stilistilistest elementidest. Kindlasti ei vii meid sihile grammatikale keskenduv analüüs, eitusega seotud fraaside otsimine tekstist. Näiteks esineb Martin Körberi luuletuses „Mu isamaa armas” mitu

⁸ Selle väite pooldamist ei tule mõista ontoloogilise taotlusena eimiski tema algupäras esile tuua ja defineerida. Pean seda võimatuks ülesandeks, õigupoolest räägib ka Heidegger ainult olemise/eimiski lausumise luhtumisest (olemine kui keeldumine (*Verweigerung*) ja eemaletõmb (*Entzug*)). Heideggeri mõtlemist võib täiesti õigustatult nimetada meie uurimuse kontekstis ülevaks luuleks, nagu seda on varemgi tehtud (Anderson 1996).

eitavat salmirida, nagu „ei seedrid, ei palmid / ei kasva me maal”. Ometi on see luuletus kaugel *ei-misest*, kuna *ei* pole seal dominant. Paljudel teistel juhtudel on kirjandustekst küll läbivalt eitav, destruktiivses võtmes kirjutatud, kuid jääb sedavõrd argiseks-ontiliseks⁹, et ei tekita suundumust esitamatusse ega ülevust.¹⁰ Keerulisemate teoste puhul võib küsimus, kas *ei* domineerib või mitte, sõltuda ka lugemisviisi häälestusest, näiteks domineerib *ei* minu hinnangul Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uues Vanapaganas”, kuid teost saab lugeda ka teises võtmes. Mulle tundub, et Kivisildniku luule paremiku puhul on *ei* dominant tugevalt ja üheselt esil, see hõlbustab analüüsi. Tagasi põhiküsimuse juurde: kuidas võiks *ei-list* luulet liigitada?

1. **Metafüüsiline luule.** Käsitlen seda terminit eksoteeriliselt – tegu on sellise luulega, mis kasutab samamoodi nagu filosoofiagi olulisel määral abstraktseid kategooriaid, nagu aeg, jumal, saatus jne. *Ei-lise* luulega on tegemist, kui kasutatakse negatiivseid abstraktsioone, nagu eimiski, tühjus, olematus. Heidegger räägib tõesest kõnelemisest eimiski kohta Knut Hamsuni näitel (Heidegger 1999: 45). Mihhail Lotmani analüüsist tuleb esile olematuse dominant Joseph Brodsky luules (Lotman 2005: 41, 47, 131). Samuti võib siia kategooriasse liigitada idamaiseid tekste, näiteks „Daodejing”, kus nimetu tühjus osutub oluliseks tunnetuslikuks ja eetiliseks eesmärgiks. Kõigil nimetatud juhtudel asetuvad *ei-lised* mõisted esiplaanile võrreldes olevate asjade kirjeldamisega (mimees) või ka fiktsionaalse tegelikkuse loomisega (poiees). Esiplaanil pole maailm, vaid miski muu, jääk.¹¹

Kivisildniku luule ei ole toodud tähenduses metafüüsiline, olematust sõnadesse koondav. Olematus osutub seal küll oluliseks, kuid mitte mõistena, vaid ekstreemse hävitamise transtsendentaalse horisondina.

2. **Hääbuu, nõrgenev luule.** Seda *ei-mise* viisi tuleb mõista sisu-vormi ühtsuselt. Erinevalt metafüüsilisest luulest, mis nimetab tühjust-olematust, liigub hääbuva luule keel tasapisi kirjeldamiselt tähendusetusse.¹² Tähistamine, kogu keel laguneb vaikselt koost. Kui kirjeldada hääbuvat hoiakut meeoleu terminites, on sobiv kasutada Friedrich Nietzsche käsitlust *passiivsest nihilismist* (Nietzsche 2004: 1809–1810).¹³

9 Ontoloogiline diferents ehk oleva (ontiline sfäär) ja olemise (ontoloogiline sfäär) eristamine on üks Heideggeri mõtlemise suursaavutusi (vt Heidegger 1986: 6). Senine metafüüsika ei suutnud Heideggeri järgi ontoloogilist diferentsi mõista, tõlkides olemise alati mingiks ülimalts olevaks (nt Platonil *idee*). Kuigi võib öelda, et olemise kui oleva suhtes täiesti teise eksplitseerimine Heideggeril ebaõnnestub, ei pruugi see tähendada ontoloogilise diferentsi mõttetust. Heidegger tõlgendab antud luhtumust nii, et olemine ise keeldub esile tulemast, *ei-b*.

10 Kivisildniku ande eitajad üritavad ka tema luulet taandada grafomaanlikeks soperdisteks.

11 Jäägi poeetilist tähtsust rõhutab ka Heidegger: kuigi luuleteos asutab maailma (*Welt*), jääb alati oluliseks ka maa (*Erde*) vaikiva jäägina, vt Heidegger 2002: 44–46; Vattimo 2008: 157.

12 Tunnetuslik suundumus on seejuures sageli metafüüsilise luulega sarnane.

13 Aktiivse ja passiivse nihilismi eristusest luule tõlgendamise puhul vt lähemalt Luks 2009.

Nagu olen kirjutanud teisel (Luks 2009), on hääbuv kirjutus eesti luules küllaltki sageli esinev nähtus. Ülevust tekitav hääbumine on minu hinnangul dominandiks Juhan Liivi ja Ernst Enno luules, samuti paljudes Heiti Talviku luuletustes. Jaan Oksa luule kõigub hääbumise ja hävitamise vahel (vt ka Krull 1996: 58–59). Eraldi tuleks esile tuua subjekti (nii autori-subjekti kui ka tegelaste-subjektide) lagunemist Jüri Ehlvesti ja Peeter Sauteri kirjutistes. Tuntud tekstivormide hääbumine ilmneb selgeimalt Ilmar Laabani hääbustusluules. Blanchot on hääbumiskirjandust kirjeldanud poetilise enesetapu metafoori kaudu – kirjanik peab sõbrunema jäägiga, surmaga (Blanchot 1982: 91).¹⁴ Surm või ka hullus on ülevust tekitav liimit, milleni jõudes looming peab katkema (vt Foucault 2003: 801).

Kui võtta aluseks Kivisildniku tekstikorpust kui tervik, siis tuleb öelda, et ülevat hääbumist esineb selles vähe, prevaleerib hoopis järgmises alapunktis vaatluse alla tulev hävitus. Ometi moodustavad hääbumise dominandil põhinevad luuletused kõige erakordsema osa Kivisildniku luulest. Tooksin ennekõike esile luuletused „Märg Viktor”, „Talve järel tuleb surm”, „Tra teibiga püsti”.¹⁵ Mainitud luuletuste lugemine tekitab üleva meeleolu, mis vaibub olematuse suunas, ometi puudub tekstides temaatiline või programmiline selgus, ka kirjelduskeel hääbub tasapisi. Ühelt poolt esineb mainitud luuletustes loomeprintsipiina masinlikkus (vt Krull 2000: 121–127), kuid puudub kindel rütm, mis tekitaks tekstimõnu. Mainitud luuletusi tuleks Barthesi eristuse järgi pidada naudingutekstideks, kus kõik liigub täieliku kadumise suunas (Barthes 2007: 52). Kõnealuste tekstide puhul jõuame piirini, kus analüütilised vahendid ei suuda ülevustunnet lahti seletada, sestap piirdun ühe tekstinäitega, mis kõneleb enda eest: „sest maailm on / puuslik / ja meie šamaanid / surm kui ema / tuleb koju viima / meid lapsi / kõik rikkad nutsid / kuuldes seda ja vaesed / võtsid võõra ümbert nii / tugevasti kinni / hoiaks kuni viimaks / mõlemad nälg surevad” (Kivisildnik 2004a: 73).

Mitte nii radikaalselt kui mainitud tekstides, kuid siiski piisaval määral, et seda dominandiks nimetada, ilmneb resigneeruv hääbumine ka „Loomade peal katsetatud inimeses” (Kivisildnik 2004b: 871–952) ning mitmetes lühivormides, näiteks „istun joon teekest / mulla maitse suus mida / võiks surm siin muuta” (Kivisildnik 2007: 29)¹⁶

Üks oluline aspekt hääbumise luule puhul on just keele kõhnumine, suundumus lühivormidesse: „lühivorm meeldib / parem joosta amokki / kui maratoni” (Kivisildnik 2006: 11).

¹⁴ Võimalust kirjutada seespool surma olen vaadelnud Blanchot’st tõukudes Jüri Ehlvesti loominguga näitel (Luks 2007).

¹⁵ Kivisildnik on ka ise märganud nende luuletuste erakordsust, öeldes ühes intervjuus: „„Tra teibiga püsti” ja „Piibli paradiis” on asjad, mille kohta lihtne lugeja, kriitik või raamatugurmaan ei oska mitte midagi öelda. Need on tekstid, mis väldivad triviaalseid ja meelelisi lahendusi” (Kivisildnik 2007b: 35).

¹⁶ Mainitud tekste pean vähem radikaalseks sel põhjusel, et nendes pole erinevalt eelmises lõigus esile toodud luuletustest viidud täide tähenduse lagunemist, vaid neis on säilinud sõnum.

Kivisildniku viimane luulekogu „Sumo” on korruga nii hääbuv (keele kõhnumise poolest) kui ka hävitav (sisuliste kujundite teravuse poolest). Kivisildniku luule *ei-lisuse* mõistmiseks keskendumegi nüüd hävitusele.

3. **Hävitusuule.** Nietzsche terminites on siin tegemist *aktiivse nihilismiga*, mis hävitab kõike seda, mis ise ei hääbu (Nietzsche 2004: 1810). Säärast ekstaatilist hävitust leidub läbisegi hääbumisega olulisel määral näiteks Jaan Oksa loomingus (vt Luks 2009). Just hävitus on ka Kivisildniku üleva luule dominant. Suurim viga, mida tehakse Kivisildniku luule tõlgendamisel, on see, et hävituse ülev *ei-lisus* tõlgitakse üheselt ontilisse-argisesse konteksti, vaadeldes, keda Kivisildniku looming parajasti ründab. Säärased tõlgendused ei suuda käsitleda loomingut muuna kui ideoloogilise väljendusena ega mõista Kivisildniku luulerida: „m u l o n k ä s t u d / kusta teie kaevu” (Kivisildnik 1996: 26, minu sõrendus – L. L.).¹⁷ Kivisildniku luules peituv hävitus avab juurdepääsu kirjanduslikkuse ruumile, kuid sinna sisenemise käigus hävib meid ümbritsev maailm. Sellist luulet ei saa tõlgendada ideoloogiliselt nagu mõnd proosateost. Kivisildnik mõistab kuristikku, mis lahutab tema luulet konstruktiivsest kirjutamisest: „prosaistid mis on teil kirjandusega üldse tegemist” ((:) Kivisildnik 2007: 28).

Krull on Blanchot'le toetudes toonud tabavalt esile Kivisildniku luule prohvetliku aspekti (Krull 2000: 128). Prohvetlik kõne ei ole kaalutlev, ei mõtle tagajärgedele, see ulatub välja-poolle keele sotsiaalsust – just selles võtmes tuleb lugeda ka Kivisildniku hävitavalt teravat sõimu ja ropendamist. Lisaksin, et tegemist on immanentse prohvetiga, hävitusega ei kaasne positiivset tulevikuvisioni, tekst laamendab eneseküllase tungimasinana. Just hävitamine eimillegi nimel tekitabki ülevust – samas on see ka naeruväärne.¹⁸ Prohvetlikku hävitussõnnumisse põimitakse koomilisust, näiteks „laena kirvest / raskolnikov / see vana munn / tahab oma / kannelt tagasi” (Kivisildnik 2006: 32); „aga mind / munast sündinud buddhat / visatakse silmadega surnuks” (Kivisildnik 1996: 472). Prohvetliku ja koomilise segunemise tulemusena sünnib ülev grotesk, mis „tuleb mujalt, maa alt, teisest maailmast ja ei sobi „loomulike” ja „inimlike” mõõtudega” (Blomstedt 2001: 64–65).

Järgnev alapeatükk keskendub hävitusviiside vaatlusele Kivisildniku luules. Näeme, kuidas hävitus luules kasvab, progresseerub: „luuletaja // madu kelle / keeleks on / kaks madu” (Kivisildnik 1996: 16).

17 Lisaks ütleb Kivisildnik intervjuus: „[---] kui saaksin valida, ei kirjutaks ma üldse mitte midagi. Küllalt kirjutatud, küllalt kannatatud” (Kivisildnik 2007b).

18 Kivisildnik tunnistab usutluses ise: „Ma olen ääretult koomiline tegelane, ilmselt üks naljakamaid kogu eesti kirjandusloos” (Kivisildnik 2007b: 37). Žižek samastab ülevuse naeruväärsusega (Shaw 2006: 141–144), väites Hegelile toetudes, et eitus, radikaalne negatiivsus viibki meid „asja iseeneses” keskele, väljaspool kujutamist välja ei ole midagi (Žižek 2003: 309).

Suuri rästikuid ridu...

Kõigis luule *ei-mise* viisides¹⁹ on oluline seos surmaga, hääbumisest pajatavas peatükis tuli see enesetapu kujundina juba ka põgusalt jutuks. Kui unustame eetilised piirangud ja lähtume seisukohast, et kirjandus võib öelda kõike (Derrida 1992: 36), siis pole mingit põhjust piirduda hävituses enesetapuga. Enesetapp oleks piisavalt radikaalne siis, kui jääksime metafüüsiliselt solipsismi positsioonile, muidu destruktiivsus paisub ning *ei-line* luule liigub sujuvalt mõrva poole.²⁰

Jan Kaus väitis 2005. aastal Nüpli kevadkoolis esinedes, et kirjanduse taotluseks on lappida maailmas leiduvad lõhed. *Ei-lise* luule korral pole see nii. Michel Foucault kirjutas oma essees „Mis on autor?“, et tekst on saanud õiguse olla oma autori mõrtsukas (Foucault 2000: 159). Läheme siit edasi ja ütleme: *ei-line* hävitusluule püüab rebestada oleva lõime ribadeks, hävitada maailma.²¹ Selles hävitustöös ei jää *ei(miski)* viimse fraasi hirmus avalduvaks potentsiaalsuseks nagu Lyotardil, vaid muutub aktiivseks, järjekindlaks tungiks kirjutada lõpu suunas. Kivisildniku luule on tappev, järgnevalt visandame märksõnade kaupa mõrva pidepunktid.

1. **Terror.** Kivisildniku luule on grotesksel, nihestatud kombel sageli ajakohase ala-tooniga, näiteks kirjanike nimekiri (Kivisildnik 2004b: 747–756) või Ehinite suguvõsa raevunud sõimamine (Kivisildnik 2004a: 6–7). Lyotardi väitel saab ainsaks ülevuse poliitikaks olla terror, kuna ülevust tekitab esitamatu(s), mis ei võimalda konstruktiivseid lahendusi (Shaw 2006: 126). Võib julgelt öelda, et Kivisildnik on terroristlik luuletaja. Ülevas luules avalduvat revolutsioonilisust ei ole võimalik ratsionaalselt analüüsida, võimalik on üksnes ülevuse kannatusest ja mõnust osa saada: „see surmavärk / ja äratapmine / on lihtsalt kohutav // see surmavärk / ja äratapmine / on lihtsalt lummas // see surmavärk / ja äratapmine / õu jee” („maarja liitub terroristidega”, (:Kivisildnik, Rilke 2008: 35).

2. **Abort.** Kuidas jõuab luule hävitamises äärmusse? Enesetapp ja mõrv tegelevad tagajärgedega, keele tasandil rääkides üritavad jõuda viimase fraasini, maailma vaikuseni. Kivisildniku luule liigub utoopilise sihi suunas: vältida loomist, hävitada kõik öeldu veel enne ütlemist. Kandvaks kujundiks selle eesmärgi poole liikumisel on abort – siin kaob erinevus hääbumise ja hävitamise vahel, aktiivne ja passiivne nihilism sulanduvad üheks.

Esmalt kordub motiiv refräänina luuletuses „Kalevipoeg omas mahlas”: „et kõigil oleks hea / pärandage oma / maine vara / abordiartile” (Kivisildnik 2004a: 8 jj). Fookusse tõuseb

19 Ka metafüüsilises luules, vt Lotman 2005: 130–153.

20 Sama efekti kirjeldab Nietzsche nihilismi laiemalt analüüsides (Nietzsche 2004: 1824).

21 Pole alust käsitleda seda hävitust isoleeritult fiktsionaalses kirjanduslikkuse ruumis. Kirjandus mõjutab kahtlemata ka „tegelikkust” (ma ei pea fiktsionaalsuse ja tegelikkuse eristamist ontoloogiliselt oluliseks, vt Luks 2008). Näiteks võib tuua islamit solvavatest tekstidest tingitud rahutused, kuid ka poleemika, kas Kivisildniku kirjanike nimekiri põhjustas Aivo Lõhmuse surma.

kujund poeemis „Torti ja aborti”; siin sisaldub hävituse ekstreem, Kivisildniku luule süütuse tipp: abordist saab poeesia (Kivisildnik 2007: 17), lahtiütlemine publikust (samas, 21). Abort peab hävitama maailma: „atlas kannab / maailma aga aborti / ta välja ei kannata” (samas, 23). Keel õhutab meid olukorra poole, kus midagi ei juhtu: Levinasi-Lyotardi *il y a* asemel kõlab ontoloogiline imperatiiv „ni huja” (samas, 23). Kivisildniku *ei-line* luule ei tunne eetilisi kammitsaid, ei kohku millegi ees tagasi.

Kui astuda luulest välja analüüsi tasandile, tuleb mõistagi nentida, et abort on soovunelm: kuniks on keel, pole *ei* radikaalne, nagu mõistab ka Kivisildnik Rainer Maria Rilket tõlkides: „abort ebaõnnestub” (():Kivisildnik, Rilke 2008: 21). Tähelepanu väärib asjaolu, et tõlgitud Rilke originaali pealkiri kõlab „Geburt Christi” (samas, 20), Kivisildniku tõlge annab lunastussõnumile uue konteksti: kui ka tegelikkust pole võimalik lõplikult hävitada, tuleks seda käsitleda abordijäänusena.

3. Eesti – tühi tähistaja. Eesti kirjanduse põhiülesandeks peetakse rahvuslusliku-kultuurilise identsuse tootmist (Undusk 1999: 249). Sestap on ülimalt loogiline, et suur osa Kivisildniku tekstide hävitusenergiat koondub selle müüdi vastu. Ometi pole Kivisildnik Eesti kui negatiivse märgi kajastamisel pioneer, nagu on näidanud Krull (2000b: 131–142).

Kolumnistina kirjeldab Kivisildnik groteski ja ratsionaalsuse vahel balansseerides eesti kultuuri hävingu paratamatust ja siin võiks tema positsiooni võrrelda Nietzschega, kes üritas Euroopa kultuuris paratamatult juurduvat nihilismi kiirendada. Rahvus, demokraatia, majanduslik heaolu on puuslikud, mis on asetatud Jumala tühjaks jäänud troonile (Nietzsche 2004: 1797–1799).

Siinkohal jätan artiklid vaatluse alt välja ning keskendun luulele.²² Krull toob oma analüüsis Eestist kui negatiivsest märgist esile Kivisildniku mõttelise projekti „Miss Estonia märkimine”, sama rida jätkab „Kalevipoeg omas mahlas”. Lisaksin siia loetellu luuletsükli kindralparun Laidonerist „Sea tapmiseks ei ole sõda tarvis” ning luuletuse „poeem puutunile”.

Samuti leiame Kivisildniku luulest Eesti kui märgi otsest hävitamist: „eile panin ma / eestimaad padi näo peal / maailma ei saand” (Kivisildnik 2006: 11) või sümboolset hävitamist: „pääsukelese / astusin peale ei tea / kas tuleb vihma” (Kivisildnik 1996: 251), „kas siis selle maa / keel laulutules ei või / türa ma ei või” (():Kivisildnik 2007: 39).

Hävitamise ja naeruvääristamise käigus võib tekkida kahtlus, et Eestit pole kunagi olnudki, tegemist on ideoloogia üleva objektiga. See tühjenemine tekitab ülevustunde: „kuski on Läti / siis tuleb tükk tühja maad / seejärel soome” (():Kivisildnik 2007: 38).

²² See kitsendus ei ole väärtustav. Pean Kivisildniku kolumne, teeleesinemisi ja ka poliitilisi aktsioone *ei-mise* seisukohast olulisteks märkideks. Kuid mulle tundub, et need seostuvad Blanchot’ eristust kasutades kirjanduse proosa-nõlvaga ning vajavad käsitlemiseks sotsiotsentristlikku rõhuasetust, mis oleks tähtis aspekt nihilismi piiritlemisel, kuid ei seostu tingimata ülevusega ega ole selle artikli teemaks.

Kokkuvõtteks: kas see on luule?

Siiani olen oma visandis keskendunud Kivisildniku luule sisulistele aspektidele, kuid oluline on käsitleda sisu ja vormi koos. Lyotardi järgi on postmodernse kunsti ülevust loov strateegia tuntud vormide lagundamine, mis tekitab kahtluse, küsimuse – kas see on kunst? (vt eriti Lyotard 1991: 124–128). Kuigi Kivisildniku luule vormilisele küljele on retseptisioonis ennegi piisavalt tähelepanu pööratud (Viires 2008), toon lõpetuseks esile tema luule *ei-mise* olulised vormilised-stilistilised aspektid.

1. **Masinlikkus.** Juba varem mainitud aspekt, mis tuleb esile mitmes tekstis, näiteks luuletustes „Märg Viktor”, „Dawa Vita”, „πDali”, „Lauliku annivakk”. Äärmusliku igavuseni areneb masinlikkus tekstis „Nagu isane kass ümber isase pudru”. Mainitud luuletusi võiks Lyotardi abil vaadelda luule lagunemisenähtuseks vormituks aineseks, oluliseks muutuvad sõnad ise enne mõtet.

2. **Autorluse hajumine.** Kivisildniku tekstid on sageli varem kirjutatud tekstide kopiatsioonid – vahel täielikult, vahel osaliselt. *Ei-lises* luules pole vajadust olla originaalne, kirjutada ise. Kivisildniku loomet võiks parafraaseerida Nietzsche hullumisjärgse postkaardi kaudu: iga nimi (eesti kirjanduse) ajaloos olen mina. Barthesi ja Foucault' propageeritud autori surm on liiga ilus unistus, ent Kivisildniku tekstides on autor poolsurnud.

3. **Luule endasse pöördumine.** Suur hulk Kivisildniku tekste arendavad *ad absurdum* egoretoorikat.²³ Siin jätkatakse Friedrich Hölderlinist alguse saanud luule endassepöördumist. Hölderlini ja Liivi luule on modernistliku paatosega, võttes olukorda, kus luulel pole midagi suurt öelda, katastroofina. Kivisildniku luule on postmodernses faasis: ta *ei-b* eneseküllase masinana (vt Krull 2000: 124–125). See on kunst, mis ei teata midagi, ainsaks sõnumiks on ta ise (Lyotard 1991: 79), vt nt „Nagu härjale punane kärbeseseen” (Kivisildnik 1996: 683–775).²⁴

4. **Siirded tühjusse.** Mõnikord katkevad Kivisildniku luuleread absurdset, mõtet moodustamata, näiteks „jäänud vaid tüükad / ja süda on korraga / nutlikult kurb sa / näpistasid mind põsest / ja tagumikust ühel” (Kivisildnik 1996: 577); „tuik südames ja / rutt on jalus ma tahaks / joosta lennata / tõusen toolilt et aknast / välja astuda ma ei” (samas, 595).

Teaduslik lähenemine taotleb uuritava objekti võimalikult täielikku äraseletamist. Käesoleva artikli taotlus oli vastupidine: vabastada Kivisildniku luule sotsiotsentristliku tõlgenduse

23 Vt nt Kivisildnik 1996: 28, 113. Siiski pole egoretoorika Kivisildniku luule ainus ega kandev element, eriti kui pidada silmas autorluse hajumist. Enamasti tuleb egoretoorika esile eesti kirjanduse hävitamistöökäigus (Kivisildnik 2003: 48–52; Kivisildnik 2004a: 947–949). Nagu juba varem näitasin, leidub Kivisildniku loomingus peale egoretoorika ka hääbumist.

24 Kivisildnik nimetab oma luuletust „Lauliku annivakk” lahti seletades seda onanismiriimi tähtteoseks, lisades: „Onanismiriim on riim, mis ei vaja täitematerjali enda õigustamiseks” (Kivisildnik 1996: 805). Kivisildniku loominguga geniaalsuse-retoorikat tuleks mõista just endassepöörduva luule postmodernse väljendusviisina. Erinevalt Hölderlinist ja Liivist ei keskenduta nostalgiliselt puuduvale sisule, vaid nauditakse luhtumist.

kütkeist, viia meid kimbatusse. Kivisildniku luules avalduva destruktiivsuse mõtestamiseks kasutasin abivahendina ülevuse mõistet. Artikliga üritasin näidata, et Kivisildniku luule on ülev ning et ülevustundes peitub ülim subjekti ühtsuse lagunemise oht. Kes on valmis seda ohtu välja kandma, peaks nüüd liikuma teooria juurest tagasi luule vahetu kogemise manu. Kes riskida ei taha, see hoidku Kivisildniku ülevast hävitusluulest eemale nagu katkust.

Kirjandus

Anderson, Travis T. 1996. Through Phenomenology to Sublime Poetry: Martin Heidegger on the Deceive Relation Between Truth and Art. – Research in Phenomenology, vol. 26, lk 198–230.

Annus, Epp 2003. Romaani ratsionaalsusest ja epifaania ülevusest. – Vikerkaar, nr 7-8, lk 159–170.

Aykesworth, Gary E. 2002. Lyotard, Gadamer, and Relations Between Ethics and Aesthetics – Lyotard: Philosophy, Politics, and the Sublime. Ed. H. J. Silverman. London and New York: Routledge, lk 84–99.

Barthes, Roland 2007. Tekstimõnu. Tallinn: Varrak.

Blanchot, Maurice 1982. The Space of Literature. Lincoln, London: University of Nebraska Press.

Blanchot, Maurice 1999. Literature and Right to Death. – The Station Hill Blanchot Reader. Station Hill: Barrytown Ltd, lk 359–400.

Blomstedt, Jan 2001. Milleks meile grotesk? – Jan Blomstedt, Salamets. Tallinn: Vagabund, lk 64–76.

Critchley, Simon 2004. Very Little... Almost Nothing: Death, Philosophy, Literature. London and New York: Routledge.

Derrida, Jacques 1992. Acts of Literature. London, New York: Routledge.

Eslas, Urve 2009. Emmanuel Levinas. – 20. sajandi mõttevoolud. Toim E. Annus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 287–307.

Foucault, Michel 2000. Mis on autor? – Vikerkaar, nr 11-12, lk 156–172.

Foucault, Michel 2003. Hullus ja arutus. Hullumeelsuse ajalugu klassikalisel ajastul. Tlk M. Lepikult. Tartu: Ilmamaa.

Gadamer, Hans-Georg 1997. Mõistmise ringist. – Filosoofilise hermeneutika klassikat. Tlk A. Toom. Tartu: Ilmamaa, lk 183–194.

Gasché, Rodolphe 2001. The Sublime, Ontologically Speaking. – Yale French Studies, nr 99, lk 117–128.

Heidegger, Martin 1977. Vier Seminare. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, Martin 1978. Was ist Metaphysik. – Martin Heidegger, Wegmarken. Frankfurt am M: Vittorio Klostermann, lk 103–121.

Heidegger, Martin 1986. Sein und Zeit. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Heidegger, Martin 1999. Sissejuhatus metafüüsikasse. Tlk Ü. Matjus. Tartu: Ilmamaa.

Heidegger, Martin 2002. Kunstiteose algupära. Tlk Ü. Matjus. Tartu: Ilmamaa.

- Hennoste, Tiit** 2006. Piirideni jõudmine. Eesti kirjandus uuel sajandil. – Looming, nr 9, lk 1395–1410.
- Iser, Wolfgang** 1990. Lugemine. Fenomenoloogiline lähenemisviis. – Akadeemia, nr 10, lk 2090–2117.
- Kivisildnik** 1996. Nagu härjale punane kärbseseen. Tartu: EK\$.
- Kivisildnik** 2003. Päike, mida sa õhtul teed. (Loomingu Raamatukogu, nr 26). Tallinn: Periodika.
- Kivisildnik** 2004a. Otsin naist. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kivisildnik** 2004b. Valitud teosed I. Jutustused ja romaanid 1984–2004. Tallinn: Argo.
- Kivisildnik** 2006. Vägistatud jäämägi. Pärnu: Ji.
- Kivisildnik** 2007a. Torti ja aborti. Pärnu: Ji.
- Kivisildnik** 2007b. Minu parim aeg on alati täna. Intervjuu Urve Tinnurile. Elukiri, nr 8, lk 34–37. – <http://www.elukiri.ee/1007/kultuur/10074786.php> (10.05.2009).
- (:)Kivisildnik** 2007. Sumo. Pärnu: Ji.
- (:)Kivisildnik; Rainer Maria Rilke** 2008. Joosepi kahtlused. Pärnu: Ji.
- Krull, Hasso** 1996. Nihilism. Nietzsche käsitlus. – Hasso Krull, Katkestuse kultuur. Tallinn: Vagabund, lk 50–59.
- Krull, Hasso** 2000a. Ülevus ja anarhia. Peeter Sauteri ligimese proosa. – Hasso Krull, Millimallikas. Kirjutised 1996–2000. Tallinn: Vagabund, lk 91–114.
- Krull, Hasso** 2000b. Negatiivne märk. Negatiivne pilt Eestist kirjanduses ja uskumustes. – Hasso Krull, Millimallikas. Kirjutised 1996–2000. Tallinn: Vagabund, lk 131–141.
- Lotman, Mihhail** 2005. Pistriku talvekarje. Tallinn: Varrak.
- Luks, Leo** 2006. Eklektika. Tartu: EYS Veljesto.
- Luks, Leo** 2007. Surma kirjutamise tasandid. – Looming, nr 9, lk 1411–1418.
- Luks, Leo** 2008. Filosoofia ja kirjanduse ühtesulamine nihilismi mõtlemises. – Looming, nr 11, lk 1704–1711.
- Luks, Leo** 2009. Eimiski-kunst. Nihilistikust loomest eesti luule näitel. – Studia Philosophica Estonica, nr 2.1, lk 85–111.
- Lyotard, Jean-François** 1988. The Differend: Phrases in Dispute. Manchester University Press.
- Lyotard, Jean-François** 1991. The Inhuman. Reflections on Time. Stanford: Stanford University Press.
- Lyotard, Jean-François** 1994. Lessons on the Analytic of the Sublime. Stanford: Stanford University Press.
- Lyotard, Jean-François** 2000. Vastus küsimusele: mis on postmodernsus? – Akadeemia, nr 7, lk 1419–1430.
- Lyotard, Jean-François** 2002. Emma: Between Philosophy and Psychoanalysis. – J.-F. Lyotard, Philosophy, Politics, and the Sublime. Ed. H. J. Silverman. London and New York: Routledge, lk 23–45.
- Miller, Hillis J.** 2002. On Literature. London and New York: Routledge.
- Nietzsche, Friedrich** 2004. Fragmente nihilismist. – Akadeemia, nr 8, lk 1793–1832.

- Raud, Rein** 1999. Vormi võimatus. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 73–79.
- Rorty, Richard** 1999. Sattumuslikkus, iroonia ja solidaarsus. Tlk M. Väljataga. Tallinn: Vagabund.
- Shaw, Philip** 2006. The Sublime. London and New York: Routledge.
- Slocombe, Will** 2006. Nihilism and the Sublime Postmodern: the (Hi)story of a Difficult Relationship from Romanticism to Postmodernism. London and New York: Routledge.
- Žižek, Slavoj** 2003. Ideoloogia ülev objekt. Tlk H. Krull. Tallinn: Vagabund.
- Tomberg, Jaak; Jüri Lipping** 2006. Teispool punast ja sinist tabletti: virtuaalsus tegelikkuse substantsina. – Kunstiteaduslikke Uurimusi, nr 4, lk 11–26.
- Undusk, Jaan** 1998. Maagiline müstiline keel. (oxymora 2). Tallinn: Virgela.
- Undusk, Jaan** 1999. Eesti kirjanduse ajast, ruumist ja ülesandest. – Looming, nr 2, lk 249–255.
- Vattimo, Gianni** 2008. Art's Claim to Truth. Columbia University Press.
- Viires, Piret** 2008. Eesti kirjandus ja postmodernism. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- ÕS** 2006 = Eesti keele sõnaraamat. Toim T. Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Leo Luks – Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituudi filosoofia lektor, Tartu Herbert Masingu kooli filosoofiaõpetaja, Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudi filosoofia doktorant. Uurimissuunad: nihilism, fenomenoloogia, kirjandusfilosoofia, filosoofia õpetamine.

E-post: leoluks@hotmail.ee